बालमोदिनी

भोजमहाराजस्य शासनं यदा प्रचलति स्म तत्कालीना कथा एषा । यः प्रातः भिक्षार्थं प्रथमं राजगृहं प्रविशेत् तस्मै भोजः स्वर्णमुद्राः ददाति स्म । एषा तस्य नीतिः । तदनन्तरं ये आगच्छेयुः तेभ्यः रजतमुद्राः दीयन्ते स्म तेन । अतः स्वर्णमुद्रालाभार्थं बहुभ्यः प्रदेशेभ्यः भिक्षुकाः भिक्षापात्रं स्वीकृत्य उषसि एव राजगृहं प्रति आगच्छन्ति स्म ।

एकस्मिन् दिने कश्चन भिक्षुकः प्रातः राजगृहम् आगत्य 'भिक्षां देहि' इति अवदत् । महाराजः यथापूर्वं हस्ताभ्यां स्वर्णमुद्राः भिक्षुकस्य भिक्षापात्रे स्थापितवान् । यद्यपि भिक्षापात्रं लघु, तथापि राज्ञा दत्ताभिः सुवर्णमुद्राभिः तत् पूर्णं न अभवत् एव । द्वितीयवारं तावतीः एव सुवर्णमुद्राः दत्तवान् राजा । तथापि पात्रं न पूर्णम् । एतां घटनां दृष्ट्वा महाराजः महत् आश्चर्यं प्राप्तवान् । सः चिन्तितवान् - 'एषः सामान्यः भिक्षुकः न । मां परीक्षितुम् एव अयम् आगतः अस्ति' इति । अतः सः तं पादस्पर्शपूर्वकं नमस्कृत्य अवदत् - ''मान्यवर ! क्षन्तव्यः अहम् । एतत् पात्रं केन निर्मितम् ? कृपया वदतु'' इति ।

तत् श्रुत्वा भिक्षुकः हसन् अवदत् - ''महाराज, एतत् पात्रं मृत्तिकया शिलाखण्डेन वा निर्मितं न । जनानां हृदयेन निर्मितम् अस्ति एतत् । जनानां हृदयम् असन्तोष-लोभ-मोहादिभिः पूर्णम् । अतः कोटिमिताः सुवर्णमुद्राः दीयेरन् चेदपि जनाः तु कदापि सन्तुष्टाः न भवन्ति । भाग्यवान् जनः एव पृथिव्याः राजा भवेत् । यदि तस्मिन् धनलालसाराहित्यं स्यात् तर्हि तेन स्वर्गाधिपत्वं प्राप्येत । यदि सामान्याः जनाः इव सः अपि धनलालसासहितः स्यात् तर्हि राजपदे तिष्ठन् अपि सः अविशिष्टः एव स्यात्'' इति ।

भिक्षुकस्य वचनं श्रुत्वा राजा भोजः उक्तवान् - ''महाशय ! भवान् एव मया जीवने दृष्टः प्रथमः जनः, यः मां सन्तोषस्य अर्थं बोधितवान् । भवान् मम ज्ञानचक्षुषी उन्मीलितवान् । धन्योऽस्मि अहं भवद्दर्शनेन'' इति ।

अपूर्वं भिक्षापात्रम्

• (सं) पुष्पा सइकीया